

Nekrologer

Ólafía Einarasdóttir

28. juli 1924 – 19. december 2017

AF

JENS ULFF-MØLLER

Efter længere tids sygdom gik Ólafía Einarasdóttir bort kort før jul. Hun var en eminent kender af det norrøne middelaldersamfund som arkæolog, historiker og antropolog, og hun var stolt af sin islandske baggrund – en ægte efterkommer af de stærke sagakvinder. Ólafía var en kompromisløs forsker, der krævede lige så meget af sig selv som af kollegerne og ikke mindst af den store flok af trofaste studerende. Ólafía blev fil.dr. fra Lunds Universitet i 1964, og et højdepunkt i hendes karriere var, da hun den 29. november 2009 blev udnævnt til æres-

doktor ved Islands Universitet.¹ Hun var en central person blandt islandske historikere, og endog nobelpristageren i litteratur Halldor Laxness fulgte hendes forskning med interesse.

Ólafía blev født i Reykjavík-forstaden Hafnafjörður den 28. juli 1924. Hendes fader var Altingets kontorchef Einar Þorkelsson, som var præstesøn fra Borg. Moderen, Ólafía Guðmundsdóttir, kom fra gården Hörgholt i Sydisland – hvorfra Ólafía hentede interessen for det islandske bondesamfunds historie. Ólafía mistede sin mor som femårig, hvorefter børneflokket spredtes blandt slægtninge og venner. Højesteretsadvokat Jón E. Ólafsson og hans hustru Margrét Jónsdóttir i Reykjavík adopterede hende. Her aflagde hun studentereksamen på Menntaskólin i 1944, hvorefter hun som den første kvinde fik det fireårige islandske statsstipendium til studier i udlandet. Hun valgte at studere arkæologi hos Gordon Childe, University College, London, og antropologi hos Daryle Ford og Radcliffe-Brown ved London School of Economics, og i 1949 bestod hun BA-eksamen i arkæologi.

Herefter studerede Ólafía nordisk vikinge- og folkevandringstid ved universitetet i Lund, bl.a. hos Sture Bolin, og hun blev lic.fil. i 1951. Fra sommeren 1950 til udgangen af 1951 var hun museumsinspektør for vikingetidsafdelingen ved nationalmuseet i Island. I sine unge dage deltog Ólafía i udgravningen af Stöng i Island og senere i udgravninger i Norge og Sverige.

Da Islands rigsantikvar, litteraten Kristján Eldjárn, havde en anden opfattelse af fornyelsen af museumsafdelingen end Ólafía, opsagde hun sin stilling, og hun genoptog studierne i Lund, hvortil Sture Bolin havde skaffet hende et stipendium. I 1954 kom hun til Danmark, hvor hun giftede sig med Bent Fuglede, professor i matematik ved Københavns Universitet. I 1963 blev hun ekstern lektor ved Københavns Universitet. I 1966 fik hun sønnen Einar, der siden sit ægteskab med Dorthea Banke har beriget familien med to børnebørn.

Forskningsopholdet i Lund beskriver Ólafía i en fornøjelig artikel.² Fra dette tidspunkt gav hun sig for alvor i kast med studiet af de islandske sagaer, annaler og historiske tekster. Dette forskningsemne er domineret af litteraturvidenskabelige teorier, der står i grel modsætning til de mest fundamentale principper i historisk metode. For eksempel antages det *a priori*, at sagaerne er overleveret i mundtlig tradition i hundredvis af år, samt at skrivekunsten først kom til Island med kristendommens indførelse i 999/1000. I modsætning hertil kræver en

¹ *Heiðursdoktor: Veiting doktorsnafnbótar í heiðursskyni til Ólafíu Einarsdóttur í: Saga XLVIII:1 (2010), s. 173-193.* (www.timarit.is).

² "Min tid på Studentskegården: Perspektiv på kvindesagen" i Berta Stjernquist (red.): *Lunds Studentskegård 1937-1987*, Lund 1987, s. 89-103.

kildekritisk tilgang samtidighed for at fæste lid til faktuelle oplysninger. Ólafías forskning i sagaernes kronologiske autenticitet er et betydningsfuldt bidrag til at forstå teksterne som historiske kilder.

Ólafías studier af den kronologiske datering af begivenheder i samtidssagaerne fremkom i hendes licentiatafhandling fra 1957, der fokuserer på samtidssagaerne og den islandske annalistik 1100-1263.³ Ólafía var nyskabende ved at udarbejde en kronologisk tidsramme til periodens historie ud fra kildernes indre relative kronologi, der bygger på lovsigemandsrækken, biskoprækker eller abbedrækker. I afhandlingen knytter hun disse rækker sammen med årstallenes absolute kronologi dateret ud fra Kristi fødsel. Sturla Þórðarsons (1214-84) *Íslendingasaga*, der dækker perioden 1183-1265, undersøger hun minutiøst; i *Hungurvaka* er bisperækkerne sagaens kronologisk ordnende element, og i *Pálssaga* og *Guðmundr Arasons præstesaga* tidsbestemmes begivenhederne ud fra bispernes embedsår, anført vinter efter vinter.

Halldór Laxness forstod som en af de første ræsonnementet i hendes doktorafhandling, *Studier i kronologisk metode i tidlig islandsk historieskrivning* (Stockholm 1964), som bl.a. førte til en erkendelse af, at årstallet for kristendommens indførelse var 999 og ikke 1000.⁴ I første afsnit af disputatsen er fokus den relative kronologi baseret på lovsigemændenes embedsperioder i Ari fróði Þorgilssons (død 1148) *Íslendingabók*, som han forbinder med årstallene 870, 1000 og 1120 i den absolute kronologi baseret på Bedas kirkehistorie. Ari havde en aritmetisk betinget forkærlighed for runde årstal. For eksempel fastsætter han lovsigemanden Skafti Þóroddssons død til det samme år som Olaf den Helliges fald, hvilket var 30 år efter Olav Tryggvasons fald, dvs. 1030.

Ólafías disputats bygger på den fuldstændig korrekte antagelse, at Ari i årstalsangivelser benyttede romertallenes decimalsystem (s. 287-8, 340) og ikke den konventionelle islandske aritmetik baseret på tælling i storhundreder (C = 120) – „hundrað á landsvísu“ – på hvilket Islands agrarøkonomi var baseret frem til slutningen af 1800-tallet. Men Ari benytter udelukkende normalhundrede;⁵ det eneste storhundrede

³ *Islandske annaler 1100-1263*, 1957, upubliceret, kopi på www.academia.edu.

⁴ Halldór Laxness: „Tímatalrabb. Dr. Ólafía Einarsdóttir brýtur í blað“, i *Tímarit Máls og menningar*, 27:1 (1966), s. 31-42. (www.timarit.is).

⁵ Ari angiver i kap. 10 antallet af bønder i hver fjerding (þingfararkaupsbændur) i normalhundreder: Østisland: „sjau hundruð“, Syd „tíu“, Vest: „níu“ Nord: „tolf“ (Íslenzk Fornrit, bd. 1, s. 23). B.M. Ólsen i *Safn til sögu Íslands* (1907-15) ændrer uforklarligt tallene til storhundreder, som derved bliver 20 % større, end det senere var tilfældet. De bliver til henholdsvis 1200, 840, 1080 og 1440 i Siân Grønlie *Íslendingabók Kristni Saga*, s. 12, 52. London, Viking Society, 2006.

forekommer i angivelsen af antallet af dage i et år (365 dage) – til 304 (305) dage.⁶

I disputatsens andet afsnit henviser Ólafía til en anden kronologisk metode på grundlag af N. Beckmans⁷ fund af brugen af den fransktyske kronolog Gerlandus, som fastsatte Kristi fødsel til år 8 efter den nugældende tidsregning. Det er imidlertid Ólafía, der benytter denne viden til at forklare, at tidsangivelserne i bl.a. *Hungurvaka* og *Pálssaga* ligger syv år forud for Aris „almindelige“ tidsregning.

I disputatsens sidste del gennemgår hun kronologien i de norske kongesagaer, som hun opfattede som en enestående kilde til Norges historie. Specielt Harald Hårfagers og kong Sverres saga vedblev at interessere hende. Det var emner som myndighed, magt, legitimitet og ret, der havde hendes fokus.

Ólafía var imidlertid en alsidig historiker. Ud over kronologi var hun optaget af kvindehistorie og kvinders stilling i det norrøne samfund. Mest betydningsfuld inden for dette emneområde er hendes artikel om husfruens myndighed i Island.⁸

Ólafía havde et omfattende netværk i videnskabelige kredse i Europa, og hendes japanske studerende Aki Arakawa foranstaltede en oversættelse af hendes disputats til japansk. Som fakultetsopponent på Sveinbjörn Rafnssons disputats⁹ havde hun en afgørende betydning for antagelsen af hans afhandling og hans efterfølgende stilling som professor ved Islands universitet.

Ólafía var „alma mater“ for mere end 60 studerende, som hun førte op til afsluttende eksamen; hun var vejleder for 26 specialer (MA) og for 31 afløsningsopgaver (BA). Hendes undervisning bestod af kollokvier, utvivlsomt baseret på hendes studieerfaringer i Lund. Blandt hendes studerende var et stort antal færinger, blandt andre Lena Nolsøe, lektor Kári Jespersen og landsantikvar, professor ved Færøernes Universitet, Andras Mortensen, samt den islandske historiker Árni Daniél Júlíusson.

Af det yngre hold af hendes danske studerende kan jeg nævne foruden mig selv, historikerne Annette Kruhøffer, Ea Stevns Matzon, Kim Frandsen, Erik Holst Andersen, Bo Bjørnvig, Gert Østergård, Jørend Rothenborg og Birgitte Bentzon.

Ea Stevns Matzon, nu formidlingschef i Museum Vestsjælland, for-

⁶ I tveim misserum fjóra daga ens fjórða hundraðs, þat verða vikur tvær ens sétta tegar... *Íslendigabok*, kap. 4.

⁷ N. Beckman: *Alfræði Íslenzk*, I-II, København 1908-14.

⁸ „Kvindens stilling i fristatstidens Island“, XVIII Nordiska historikermötet, 1981. Også publiceret i *Festskrift til Thelma Jexlev*, Odense 1985, s. 77-85.

⁹ Sveinbjörn Rafnsson: *Studier i Landnámabók*. Lund, 1974.

tæller, at: „Ólafía tog sine studerende til sig, og man fik en meget særlig tilknytning til hende, som stadig eksisterede mange år efter endt uddannelse. Hendes undervisningsmetode, som kom til udtryk i kollokvierne, betød, at vi alle mødtes og drøftede resultaterne af den forskning, vi hver især bedrev, hvor vi gav hinanden feedback på efterhånden højt niveau. Ólafías baggrund i arkæologien, socialantropologien og historien gav hendes studerende en meget nuanceret tilgang til arbejdet, på et tidspunkt hvor begrebet tværfaglighed var noget, der først dukkede op i uddannelsesreformer 15 til 20 år senere. Hendes islandske baggrund, som kom til udtryk i hendes sprog og mange af hendes fortællinger fra fødeegnen, blev givet videre til os som en begejstring for det nordatlantiske. Hun fulgte med i sine studerendes liv og efterfølgende karrierer, og hun var glad, når det gik dem godt. For mig, som ikke kommer fra en akademisk baggrund, var Ólafía en person, der var medvirkende til, at jeg fik gjort min uddannelse færdig.”

Lektor ved Gammel Hellerup Gymnasium Kim Frandsen mindes: „Ólafía gjorde meget ud af at omtale sin undervisning som kollokvier – hvad undervisningen i høj grad også bar præg af. Hun fik det bedste frem i sine studenter ved at lade dem fremlægge selvstændigt – for hende og de medstuderende – de emner, de interesserede sig for. Hendes store styrke som universitetslærer og formidler var den enorme livsvisdom, hun havde med sig fra sin tid i Island som husfrue, men også som fosterbarn, og hun gav ofte udtryk for taknemmelighed for sine fosterforældre, der havde givet hende så rige muligheder for at følge sine drømme og mål – først på uddannelsesinstitutioner i England og siden i Lund. Livsvisdommen kombinerede hun med en sjælden set tværfaglighed, som først længe efter blev *comme il faut* i Danmark“.

For mine egne studier af de islandske, skotske og nordengelske storhundreder har diskussioner med både Ólafía og hendes mand, professor i matematik Bent Fuglede, været af afgørende betydning, og jeg er dybt taknemmelig for deres inspirerende tanker.¹⁰

Ólafía havde et langvarigt samarbejde med professor Torgrim Titledstad, der inviterede hende til at holde foredrag (om slaget på Hafsfjord) ved indvielsen af universitetet i Stavanger i 2005. Han stod også bag publiceringen af en bog med udvalgte artikler om tidlig nordisk historie, som indeholder en fortegnelse over Ólafías væsentligste publikationer.¹¹ Ólafía var desuden æresmedlem af Islands historiske og arkæologiske foreninger.

¹⁰ Jeg har lagt mine artikler og Ólafías på websitet www.academia.edu

¹¹ Ólafía Einarsdóttir: *Vår Norrøne Fortid: Utvalgte Artikler om tidlig nordisk historie*, Stavanger 2009.